

УДК 343.982

Л.О. Сидоренко, *головний фахівець*
Науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру при УМВС України в Черкаській області

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ЗРАЗКІВ ПОЧЕРКУ ЗА ІНСТРУКЦІЄЮ БЕРЛІНСЬКОЇ ПОЛІЦІЇ 1911 РОКУ ТА СУЧАСНІ ВИМОГИ: ІСТОРИЧНІ ПАРАЛЕЛІ

Проведено порівняльний аналіз науково-методичних рекомендацій щодо підготовки зразків для проведення почеркознавчих експертиз, визначених інструкцією, затвердженою наказом Берлінської поліції 1911 року, та чинною інструкцією Міністерства юстиції України.

Ключові слова: порівняльний аналіз, експерт-почеркознавець, рукописний текст, почерк, підпис.

Проведен сравнительный анализ научно-методических рекомендаций по подготовке образцов для проведения почерковедческих экспертиз, определенных инструкцией, утвержденной приказом Берлинской полиции 1911 года, и действующей инструкцией Министерства юстиции Украины.

The paper makes a comparison of different methodologies of taking requested exemplars for handwriting examination by studying the corresponding Manual of the Berlin Police Department of 1911 and current Manual of the Ministry of Justice of Ukraine.

Незважаючи на доволі тривалий період існування почеркознавчої експертизи, її проведення й дотепер пов'язане з певними труднощами щодо належної підготовки зразків почерку для порівняльних досліджень. Одні слідчі чи судді, навіть розуміючи справедливість відповідних науково-методичних рекомендацій щодо підготовки таких зразків, посилаються на різні труднощі, які ускладнюють чи унеможливають належну їх підготовку, інші вважають, що вимоги почеркознавців до наданих на експертизу зразків є формальними або надуманими.

Однак від якісної підготовки зразків для порівняльного дослідження часто залежать і можливості експертів-почеркознавців вирішити поставлені перед ними завдання. Це чітко повинні розуміти ініціатори призначення почеркознавчих експертиз. Водночас експерти-почеркознавці мають ознайомити їх з особливостями відбирання зразків почерку чи підпису та вимагати чіткого дотримання відповідних науково-методичних рекомендацій.

Нааявні сьогодні науково-методичні рекомендації з відбирання зразків почерку чи підпису виникли, так би мовити, не на порожньому місці. Вони зумовлені багаторічною вітчизняною та іноземною експертною практикою. Підтвердити це положення

дозволять певні історичні паралелі при запровадженні та розвитку науково-методичних рекомендацій щодо якісної підготовки зразків для проведення почеркознавчих експертиз.

У 1925 році в державному технічному видавництві Москви вийшло перекладене з німецької мови «Практическое руководство для работников уголовного розыска» [1]. У главі 10 цього документа під назвою «Сравнение почерков» зазначалося: «сравнение почерков является одним из важнейших средств доказательства в уголовной практике, ибо случаи подделок почерков и бумаг неудержимо учащаются... необходимо, чтобы каждый полицейский чин ознакомился с учением о подборе доказательств...». Відповідно до наказу Берлінської кримінальної поліції від 1 вересня 1911 року, яким затверджено Інструкцію з підбору зразків для порівняльної експертизи почерків, «...точне дотримання цієї інструкції значно сприяло б вирішенню складних завдань судових експертів. Лише у тому випадку, коли поліцейський чин, який підбирає докази, ясно усвідомлює значення роботи, яку виконує, може бути створено точну основу для судової експертизи, між тим, як недбале відношення до перевірки письмового доказу з боку поліцейського чину, який веде розшук, може лише призвести до подальшої дискредитації судової експертизи почерку, значення якої все-таки є безсумнівним».

Доцільно порівняти тодішні та нинішні вимоги до підготовки зразків почерку, що викладені у відповідних науково-методичних рекомендаціях [1; 2]. Результати порівняння зведено в таблицю.

Таблица

Порівняння методичних вимог до відбору зразків почерку

Формулювання методичних вимог до відбору зразків почерку	
Інструкція з підбору зразків для порівняльної експертизи почерків, затверджена наказом Берлінської кримінальної поліції від 1 вересня 1911 року (стиль викладення збережено)	Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення експертиз та експертних досліджень (Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.98 р. № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 р. № 1950)
А. Проба почерку під диктування:	
1. При диктуванні слід так підбирати умови письма, щоб вони за можливості відповідали тим, за яких виготовлені зразки почерку, що є матеріалом для слідства:	...зразки відбираються в умовах, що максимально наближаються до тих, у яких виконувався рукописний текст, що досліджується, тобто в тій самій позі (лежачи, стоячи тощо)
а) слід користуватися папером того самого формату (поштові листівки, поштові картки, поштові перекази, формуляри, телеграфні бланки, векселі, квитанції тощо)	У разі, коли тексти, що досліджуються, і особливо підписи, виконувались на бланках (касові ордери, квитанції, поштові перекази, платіжні відомості тощо), експериментальні зразки слід відбирати на таких самих бланках або на папері, що розграфлений відповідно до бланка

Формулювання методичних вимог до відбору зразків почерку	
б) якщо письмові докази, які має слідство, було написано на папері лінованому, то і зразки почерку для експертизи також повинні бути написані під диктування на папері, розлінованому таким способом	...зразки відбираються... на папері того самого виду (за розміром, лінуванням, характером поверхні тощо), що й документ, який досліджується
в) слід користуватися однаковим письмовим приладдям (чорнила, олівці, кольорові олівці; гострі, широкі, тверді чи м'які сталеві пера, за необхідності пера рондо; папір гладкий чи шорсткуватий)	...таким самим приладдям письма...
г) якщо документ, який має слідство, написаний вочевидь вельми повільно чи, навпаки, вельми недбало, крупно, з нахилом, прямо тощо, то підозрювані повинні будуть крім письма звичайним почерком зробити ще одну спробу письма (дуже швидко чи повільно, прямо чи з нахилом, крупно чи дрібно тощо). Такі спроби потрібно супроводжувати особливими примітками	Якщо вбачаються підстави, що виконавець досліджуваного рукописного тексту намагався змінити свій почерк (писав лівою рукою, з іншим нахилом тощо), додатково відбирають зразки, виконані таким самим чином. У документі про призначення експертизи (залучення експерта) слід указати на встановлені органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), особливі обставини виконання рукописного тексту, які могли вплинути на змінення ознак почерку (незвична поза або незвичний стан виконавця тощо)
д) якщо виявиться, що особа, яка пише під диктування, намагається змінити свій почерк, потрібно заставити її писати багато, довго і, за можливості, швидко	Якщо буде помічено, що той, хто пише, намагається змінити свій почерк, темп диктовки слід прискорити
2. Зразки почерку повинні бути написані тим самим шрифтом, що і документ	Якщо рукописний текст, який досліджують, виконано друкованими літерами і цифрами або спеціальним шрифтом (креслярським, бібліотечним тощо), експериментальні зразки також повинні бути виконані друкованими літерами і цифрами або відповідним шрифтом. Якщо текст (підпис), який досліджують, виконано друкованими літерами або спеціальним шрифтом, слід по змозі надати вільні зразки аналогічного характеру
3. Проба повинна відтворювати або весь текст, або уривок, початок чи кінець документа, особливо ті слова, в яких є орфографічні помилки	...особа, почерк якої підлягає ідентифікації, виконує текст за тематикою, близькою до досліджуваного об'єкта.
4. Деякі абзаци слід повторювати кілька разів, особливо якщо йдеться про підробку підпису чи зміни, внесені в офіційні документи. У таких випадках рекомендовано продиктувати короткий зв'язний текст, в якому трапляються слова чи літери, які є і в підробленому документі, але і в іншому сполученні слів; наприклад, життєпис	При дослідженні підписів та обмежених за обсягом рукописних записів (буквених та цифрових) вільні та експериментальні зразки надаються як у вигляді відповідних текстів (записів), так і у вигляді підписів

Формулювання методичних вимог до відбору зразків почерку

<p>5. Як правило, проба почерку робиться виключно під диктування. Особі, яка пише, не можна показувати інкримінованого документа ні до, ні після запису. Не можна також говорити їй, як пишеться те чи інше слово. Іноземні слова диктуються так, як вони вимовляються. Якщо підозрюваний заявляє, що не вміє писати певним шрифтом, наприклад, друкованим, то йому слід запропонувати списати літери із запропонованих зразків, наприклад, газети тощо.</p> <p>В особливих випадках рекомендовано знаходити зразки почерку підозрюваного ще з того часу, як він навчався в школі, особливо, якщо він стверджує, що є малограмотним</p>	<p>...зразки відбираються під диктовку тексту, аналогічного за змістом тому, що досліджується, або спеціально складеного тексту, який містить фрази, слова і цифри, узяті з рукописного тексту, що досліджується.</p> <p>Переписування з документа, що досліджується, або з машинописного (друкарського) тексту є неприпустимим</p>
<p>6. Особливі умови, які супроводжують диктування почерку, наприклад, сильне хвилювання, темнота чи погане освітлення, холод, спека, поганий чи недостатній матеріал для письма, відмічають офіційно, особливо, якщо особа, яка пише, звертає увагу на те, що ці обставини заважають їй писати</p>	<p>Вилучення об'єктів, що підлягають дослідженню, та відібрання зразків оформлюються протоколом згідно з вимогами процесуального законодавства. У них, крім загальних реквізитів такого роду документів, зазначається, які саме зразки були вилучені або відібрані, їх кількість, умови відбору або вилучення, а також інші обставини, що мають значення для вирішення поставлених питань. Протокол підписується всіма особами, які брали участь у вилученні об'єктів, відібранні зразків</p>
<p>Б. Інший матеріал для порівняння:</p>	
<p>7. Крім зразків почерку під диктовку, бажано запастися також вільними записами підозрюваного, наприклад, кореспонденцією, діловими чи витратними книгами, квартирними договорами, квитанціями, пропозиціями праці, скаргами чи проханнями тощо. У випадках сумнівів — відмітити їх із точним зазначенням часу та місця запису. Зразки, які порівнюють між собою, повинні за можливості належати до одного і того самого періоду часу.</p> <p>Якщо, наприклад, при підробці підпису наслідують яку-небудь особу, бажано отримати зразки її підпису</p>	<p>При вилученні вільних зразків підписів особи, від імені якої виконано досліджуваний підпис, слід відшукувати документи з варіантом підпису, найбільш схожим на підпис, що досліджується. Такі підписи найчастіше зустрічаються у документах, аналогічних досліджуваному. Вільні зразки по змозі повинні відповідати об'єкту, який досліджується, за часом виконання, за видом матеріалів письма (папір, олівець, кулькова ручка тощо), за формою документа (накладні, відомості тощо), за його змістом та цільовим призначенням.</p> <p>Якщо необхідно встановити, чи виконаний підпис від імені певної особи іншою особою, надаються вільні та експериментальні зразки почерку та підписів обох осіб</p>

Формулювання методичних вимог до відбору зразків почерку	
В. Коли і як долучати зразки почерку до справи:	
11. Кожен зразок почерку повинен бути підписаний особою, яка писала. Інші зразки повинні бути визнані автором, ним підписані і пронумеровані	Експериментальні зразки посвідчуються органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта). У посвідчувальному написі зазначають прізвище, ім'я та по батькові виконавця, а також особливості зразка (написані лівою рукою, спеціальним шрифтом тощо). Перед приєднанням вільних та умовно-вільних зразків до матеріалів справи орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), повинен(на) пред'явити їх особі, яка підлягає ідентифікації, а потім позначити кожний зразок, тобто указати, що це вільний зразок почерку (підпису) певної особи (вказати її прізвище, ім'я, по батькові), та посвідчити це своїм підписом
12. В особливо серйозних і скрутних випадках потрібно попередньо проконсультуватися з експертами	Якщо виникають труднощі, пов'язані з призначенням багатооб'єктних експертиз підписів, доцільно отримати консультацію експерта (спеціаліста)

Як свідчить проведений аналіз, наявні на сьогодні науково-методичні рекомендації з питань підготовки зразків почерку для проведення почеркознавчих експертиз за суттю не відрізняються від аналогічних рекомендацій, викладених сто років назад у Німеччині у відповідній інструкції. Отже, і ті, і ці рекомендації чітко обумовлені особливостями проведення почеркознавчої експертизи і повинні неухильно виконуватися як особами, що призначають почеркознавчу експертизу, так і експертами-почеркознавцями. Такий підхід дозволить повніше та ефективніше проводити почеркознавчі експертизи з метою вирішення ідентифікаційних завдань.

Список використаної літератури

1. Шнейкерт Г. Практическое руководство для работников уголовного розыска / Г. Шнейкерт, В. Штибер ; пер. с нем. — М. : Гостехиздат, 1925. — С. 67—71.
2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 03 листопада 1998 року за № 705/3145 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26 грудня 2012 року № 1950). — С. 19—22.